

ПРОГРАМА
за управление и развитие на
Института за български език при БАН

Приоритет за Българската академия на науките е научната дейност на *Института за български език* за „изследване на езика и културата на България като принос на нацията към световната цивилизация”, както е записано на първите страници от официалните документи на БАН.

Институтът за български език е първият институт на БАН, основан в съответствие с непреходните национални приоритети в науката. Като наследник и приемник на най-добрите традиции в българската езиковедска наука, установени от организаторската и научно-изследователската дейност на най-големите български езиковеди, *Институтът* се е развил и утвърдил като главен научен център за изследването на българския език в европейски и световен мащаб.

С ясното разбиране за фундаменталната историческа роля на българския език за етно-културната идентичност и националното самосъзнание на българите, създателите на *Института* са определили неговото развитие като национален езиковедски център за фундаментални изследвания и дългосрочни научно-приложни проекти. Резултатите от тези изследвания и проекти представят пред света вековното културно развитие на българския народ и на българската държава. Значимостта и представителността на тези изследователски резултати в областта на традицията показват и научното развитие на *Института за български език* в модерния контекст на световната лингвистична наука.

Днес *Институтът за български език* при БАН е признат научен център. Международният авторитет на *Института* намира потвърждение в разширяващите се научни връзки с повечето европейски страни, реализирани чрез договори за сътрудничество на академично и институтско равнище или чрез проекти на Европейския съюз. *Институтът за български език* и учените, които работят в него, са търсени партньори в двустранни и многостранни научни проекти.

Всичко това задължава всеки ръководител на *Института за български език* да следва традициите на неговите основатели и да осигурява по-нататъшното издигане на националния и международния престиж на *Института*. Успешната организация и високото професионално равнище при изпълнението на теоретично-научните и научно-приложните проекти в *Института за български език* са голяма отговорност и пред българската общественост, която не престава да бъде съпричастна към проблемите, свързани с миналото, настоящето и бъдещето на българския език – еманация на българската нация и емблема на българската държава.

Научна политика и мисионерска роля

Днес *Институтът за български език* е пред ново изпитание. Липсата на пряка държавна езикова политика у нас (каквато е последователно провеждана от векове чрез закони за националния език в някои страни като Франция или систематично налагана чрез идеята за международен език в глобалното общество от други държави) налага съществуването на специална институция от академичен тип с утвърден авторитет в българското общество. Като такава институция с основна нормативно-кодификационна роля за съвременния български книжовен език е създаден *Институтът за български език* към БАН и той успешно изпълнява тази си роля и до днес – не само като институт, като научна институция, а и като върховна инстанция по проблемите на запазването на традициите, развитието и разпространението на българския език, писменост и култура. И такава централна институция, като върховна инстанция, е не само необходима, но и непренебрежима, тъй като нито нейната роля може да бъде изпълнена от който и да е университет или всички университети, взети заедно, нито нейният авторитет може да бъде присвоен от държавата с всичките ѝ инстанции и съответни учреждения. Както не е възможно да се налага действащо законодателство без развита обществена норма, основана на етична база, така и езикови закони, създавани от автори-ентузиастични и предлагани от комисии, не може да действат без познаване на нормата, кореняща се в специфичната култура на народа. С други думи, не е възможна ефективна езикова политика без обосноваването ѝ чрез научно разбрана история, разпространение и съвременно състояние на езика, както и на формите и начините чрез които той съществува в обществото. А нито налагането на такава политика е по силите само на гения, тъй като шедьоврите не са достатъчни, ако не са „жив отклик на духа народен”, нито провеждането ѝ е във възможностите на министерско-парламентарни комисии,

тъй като само политика също не е достатъчна. Очевидно е, че езиковата политика е преди всичко национална културна политика. И, както е добре известно от всемирната история, с мисията за национално възраждане и световно културно признание са се справили само народи с развита книжовност. Всеизвестна е и централната роля на институциите на Църквата, легитимирали българския език като един от четирите класически езика, просъществувал през вековете, а в секуларизираните общества – ролята на академичен тип общности като на енциклопедистите-просветители, създали прочутата *Енциклопедия или Тълковен речник на науките, изкуствата и занаятите* в 35 тома. Подобна за нашите мащаби е и по възрожденски скромната, но и в духа на постмодерните общества – амбициозна културно-цивилизационна мисия на *Института за български език*.

Програма за управление:

Мисия: Съхранение на традициите, развитието и разпространението на българския език, писменост и култура чрез устойчиво развитие на *Института за български език* и научното му утвърждаване от национален – в балканистичен, славистичен и световен център на езиковедската българистика.

Цели:

- Запазване и развитие на научния потенциал – най-вече на научните кадри и на материалната база;
- Израстване и научно развитие на младите учени;
- Издигане на научната работа на европейско и световно равнище;
- Подобряване на ръководството в организационен и колегиален план.

Начини и средства за постигане на целите:

- Разделение на властите: разпределяне на компетенциите и отговорностите в управлението между Общото събрание, Научния съвет и Директорския съвет;
- Засилване на организационната роля на международната проектна дейност;
- Индивидуални планове за развитие на научните кадри;
- Институтски курсове и семинари за следдипломна и постдокторска квалификация;
- Балансиране между тематики и ангажименти, както и между персонални интереси и амбиции и реални възможности.

Програма за развитие:

Наред с традиционните успехи и международното признание на *Института за български език* не може да не се отчитат и новите предизвикателства, пред които е изправен *Институтът*. От една страна, това е съвременната сложна политико-икономическа обстановка с противоречивите обществени настроения у нас, а от друга – предизвикателствата на постмодерното глобално информационно общество пред науката. Не може все още да не се осъзнава, че условията за развитие на науката вече са не само други, но и коренно различни в сравнение с миналия век и дори – с изминалото десетилетие. Колкото и да изглежда шокираща идеологията на нашето време, поставяща областта на образованието и науката в сферата на информационните услуги (според житейската философия на новото потребителско общество), не може да не се отчита влиянието на това преструктуриране на ценностите и върху българската наука. Колкото и да е традиционна предметната област на науката за българския език, съвременното общество изисква нови подходи и технически средства за реализацията и разпространението на резултатите от езиковедските изследвания в новата информационна среда. Тази обща фактическа ситуация води до няколко важни обективни изисквания към науката:

1. Технологична съвместимост на научната работа с представянето на нейните резултати в глобалната информационна среда;
2. Съчетаване на фундаменталните научни изследвания и научно-приложните разработки с резултати във формата на „научно изделие, продукт за пазарна консумация” за нов тип потребители;
3. По-голямо внимание към проектно-договорната ориентация на научната работа в европейски и световен мащаб;
4. Ориентация на публикационната дейност към електронен тип издания: създаване и поддържане на сайтове и форуми, електронни списания и дори публикации на монографии и най-вече – на справочници, речници и енциклопедии – с все по-малко специализиран и ограничен до свободен достъп в глобалната мрежа – ИНТЕРНЕТ;
5. Публични защити на научни степени и звания с електронно публикуване на рецензиите и дискусиите, както и научни конференции и форуми с международни участия и чрез конферентна връзка;
6. Пряка обвързаност на научните изследвания с университетски тип курсове и програми за магистърската и докторската степен на висшето образование;

7. Новият тип информационна среда, в която се развива съвременното общество, дава възможности не само за дистанционно обучение, електронна администрация и пазаруване, но позволява и пряк достъп до свързани в локални, национални и международни мрежи библиотеки с техните фондове. Вече е необходимо и научните архиви да бъдат дигитализирани и програмно осигурени за подобен достъп от всяко място и по всяко време, което ще модернизира и традиционните разбирания за работно време и работно място на днешните учени.

Така изброените основни изисквания към съвременната наука определят и **задачите**, които трябва да бъдат решени чрез включването им в подробна програма за развитие на *Института за български език* през следващите няколко години:

- **Организация на научните изследвания.** Научната работа в *Института* е организирана по три основни направления: Съвременен български език, История на българския език и Диалектология на българския език, подразделени на секции. Значителни промени в общата организация засега не са необходими, а вниманието ще бъде насочено и към създаване на временни структури на проектен принцип. Текущите проекти с особена научна и обществена значимост ще бъдат подкрепени с необходимите специалисти за сформирани на специализирани екипи, а начинът на работа и представяне на резултатите ще бъдат осъвременени. Необходим е различен тип организация в работата по фундаментални колективни проекти като подготвяните *Академична граматика*, *Академична лексикология*, *Академична диалектология*, *Академична историческа граматика*, както и в работата по съвременното завършване на научно-приложните проекти като многотомните *Речник на българския език* и *Етимологичен речник*, която ще бъде оптимизирана чрез съвременни средства и начини на работа. Актуална остава и работата по подготовката за създаване на *Исторически речник* и на *Диалектен речник на българския език*. Звеното по езикова култура и службата за езикови справки ще трябва да преминат към автоматизиран режим и поддържане на дискуссионен тип форуми. Изследванията по история на книжовния език, социолингвистика и психолингвистика са сред важните задачи, които трябва да бъдат продължени. Необходимо е да продължи и да се оптимизира научната работа и в по-специфичните езиковедски области като българска етимология, ономастика и етнолингвистика. От специално внимание се нуждаят и езиковедските изследвания в съпоставителен план.

За осигуряване на успешната изследователска работа в изброените области е необходимо да бъдат отделени време, средства и подкрепа от съответни специалисти за дигитализация на съществуващите богати архиви с разнообразни езиковедски материали. С изпълнението на това изискване от съвременното развитие на технологиите ще стане възможно създаването и организирането на нови електронни корпуси за българския език, които да бъдат използвани предимно за научни изследвания, но да дават възможности и за използване и от друг тип потребители в обществото.

- **Развитие на кадрите.** Най-важната задача е своевременното израстване на учените от *Института* в съответствие с индивидуалните им планове за развитие и постигнатите резултати. Откриването и издигането на научни лидери е необходимо условие за общ научен ръст. Необходимо и е привличане на млади учени и създаване на условия за тяхното развитие – езикови и компютърни курсове, следдипломни квалификации и подкрепа за краткосрочни специализации в чужбина. Активните участия в международни конференции и в научните изяви, организирани от *Института* ще бъдат поощрявани.

- **Межуинститутски и межуниверситетски връзки.** Предвижда се активно участие в комисиите и структурите на БАН и активизиране на връзките със сродните институти в БАН, както и с университетите в София и страната. Учебни университетски курсове и програми ще бъдат подкрепяни.

- **Международна научна и научно-организационна дейност.** Преди всичко, ще се подпомага редовното изпълнение на вече сключените международни договори. Предвижда се активизиране на участията в програмните комитети и работните срещи за участия в проекти по международните рамкови програми. Организацията на международни научни прояви и домакинство на международни срещи остават постоянен приоритет.

- **Издателска и популяризаторска дейност.** Освен активизиране на традиционната издателска дейност чрез АИ „Марин Дринов” и други университетски и научни издателства и популяризация на науката чрез печатните и електронни медии се предвижда и издателска дейност на *Института* в електронни списания и отделни научни издания с ISBN и със запазване на авторските права.

Необходимо е възраждане на значителната научно-популяризаторска дейност от предишните десетилетия чрез утвърждаване в медиите на специализирани рубрики в централните печатни издания и предавания в електронните медии за популярни

езиковедски изяви в модерен стил и с подходяща реторика, водени не само от авторитетни, но и от атрактивни и харизматични учени от *Института*.

Адаптиран към новите изисквания към съвременната наука, *Институтът за Български език* трябва да продължи да се утвърждава с подобаваща роля в обществото. Резултатите от труда на неговите членове вече няма да остават само достояние на тесен кръг „посветени” в науката за езика колеги, а до тях ще има достъп цялата културна общественост – от ученици и студенти с учители и професори във всички сфери на знанието до журналисти и политици.

Октомври 2011 г.

София

/проф. дфн Иван Касабов/